

Са Вучева до Голије

(Из V офанзиве јуна 1943 године)

Вријеме од четири године оружане борбе наших народа богато је многим догађајима из живота и рада наших јединица, наших народа и наше Партије. Врло је интересантна тема: живот и борбе наших партиских радника на окупираној територији, начин како су и под каквим условима радили. У свим крајевима наше земље Партија је остављала ради политичког дјеловања и организовања устанка дио својих најбољих синова, који су под врло тешким условима, уз натчовјечанске напоре извршавали од Партије постављене задатке.

Наша револуција обилује многим херојским дјелима, али тешко да има смјелијих подвига и дјела, који садрже у себи више одлучности, чврстине и јунаштва од оних која су показали наши чланови Партије у позадини. Сваки нови покрет непријатеља, свака нова офанзива страховито су отежавали положај наших другова који су били остављени у позадини непријатеља. Све те акције непријатеља кидале су до тада постојеће везе: хапшењем пријатеља и симпатизера, а пљевинама и стријељањима су заплашивали народ. Али те мјере нијесу савладале дух отпора наших људи, нити спријечиле извршење задатака нашим друговима, остављеним на раду у позадини.

Ја бих овдје изнио само један детаљ, како се ПК КПЈ за Црну Гору и Боку са једним дијелом чланова Партије пробијао кроз обруч непријатеља у Петој офанзиви да би се вратио на терен у Црну Гору.

Доласком наших јединица послје IV офанзиве у Црну Гору био је ослобођен од непријатеља читав Шавнички срез. Врховни штаб, на челу са другом Титом, био је неко вријеме у кањону Таре, затим код Црног Језера под Дурмитором, у Сушици и даље према ситуацији у правцу Вучева. Секретар Покрајинског комитета друг Блажо Јовановић, као и још неки чланови ПК и низ партиских радника из свих крајева Црне Горе, дошли су на ослобођену територију да се упознају са ситуацијом и да изложе стање у својим подручјима. Један дио партиских радника, који је до тада радио на терену, упућен је у оперативне јединице, док је један дио поново одређен за рад на терену и дато је још нешто другова из јединица, и то већином нижег командног кадра, који је предвиђен за старјешине јединица које је требало формирати у складу са развојем ситуације.

Пета офанзива, која је почела нападом непријатеља према слободној територији — Срез шавнички и дио територије између Таре и Лима — од правца Гацка, Никшића, Данилова Града, Титограда (Подгорице), Колашина, Бијелог Поља, Пријепоља, Пљеваља, са тежњом потпуног сјкољавања наших снага, затекла је читав црногорски ПК са дијелом осталих другова, одређених за рад на терену, на слободној територији. Другови су оцијенили да је боље да се повучемо с војском до иза Дурмитора, па гдје се укаже најповољнија прилика да се пробијемо кроз непријатељске позиције и вратимо на извршење постављеног задатка, јер се претпостављало да се у оваквој ситуацији тешко пробити на терен. Непријатељ је постепено стегао обруч и ми смо се с војском преbacили преко Штуоца (падина Дурмитора) у Планину Пивску. Изгледи за повратак и овдје нијесу били ништа бољи и донесена је одлука да се са јединицама иде до Вучева (испод Волујака) и да се отуда изврши пробијање кроз непријатељски положај и повратак на терен. На Пивској Планини је проучавана могућност да се остане у стијенама Таре и Сушице неколико дана, док непријатељ не прође, па да се тек онда вратимо. Међутим, и за то није било могућности, јер је број био прилично велики, те су ту остали само другови из Среза шавничког, нешто рањених и болесних и неки другови из ОК Санџак.

Тако се ова група, на челу са ПК, пребацила 10 јуна преко ријеке Пиве на Вучево. Непријатељски обруч је већ био затворен. Непријатељ је чврсто држао у својим рукама долину Сутјеске до изнад Тјентишта, долину Дрине од ушћа Сутјеске до Шћепан-Поља, а онда долину Пиве до испод села Мратиње, с. Мратиње, планину Маглић и Волујак (укључујући и њихове сјеверне падине) до испод Сухе на ријеци Сутјесци. Између Сухе и Тјентишта, на отејеку од ушћа Перућице до к. 576, наше јединице су држале десну обалу ријеке Сутјеске, док је лијева обала и на овом отејеку била запосједнута од непријатеља последије проласка наших главних снага.

Главнина наших јединица већ је била прешла Сутјеску и стигла негдје на простор између Фоче и Калиновика. На Вучеву је била III-ћа дивизија, као заштитница главних снага, у саставу: V црногорска бригада, I далматинска бригада, III-ћа санџачка бригада. Мостарски батаљон из Херцеговачке бригаде са болницом рањеника и тифусара. Трећа дивизија је водила борбу у окружењу на Вучеву, повлачећи у правцу Сутјеске јединицу по јединицу тек онда када неборачки дјелови прођу положаје које дотична јединица држи. На тај начин се, штитећи болнице и комору, постепено уз борбу повлачила у правцу Сутјеске са задатком: да када се прикупи у реону ушћа р. Перућице к. 576, гдје се такође бранила, пређе у напад, пробије обруч и упути за главнином.

Група другова одређених за повратак на терен у оваквој ситуацији није више имала шта да чека нити могла ићи даље са војском.

већ је била стављена у ситуацију да се мора са овог мјеста вратити и по сваку цијену пробити натраг за Црну Гору. Пошто су се сви наши дјелови (болница и коморе јединица) у току 12 јуна прикупили на Вучеву, у реону и дуж пута Хаџића Раван, Суха Гора, Локва Дернечиште, Мркаљ Кладе, са задатком да се ноћу 12/13 јуна сви пребаце преко Сутјеске, руководство групе је 12 јуна преко дана донијело план за повратак. План није могао садржати неку далеку перспективу, јер је само од преласка обруча зависило извршење задатка. Када се прође најближи појас обруча, ствар је већ била сасвим једноставна и није нас ништа могло спријечити у извршењу задатка. Због тога је пролаз обруча био наш најважнији и најтежи задатак, тим прије што је наша група имала задатак да се по могућности без сукоба пребаци у позадину непријатеља. Група је бројила 52 друга. Као што се види, у оваквој ситуацији и за овакав задатак група је била врло велика.

За пролазак кроз обруч имали смо два предлога. Један се састојао у томе да се са стазе Локва Дернечиште, Мркаљ Клада, Драгош Седло, одвојимо од јединица код Мркаљ Клада и да сиђемо (јужно) у поток Перућицу, одатле да кренемо шумом низ поток Перућицу, обиђемо дугачко ребро планине Маглића (Приједор) и испод Плоче (к. 1407) да се пребацимо у Сушки Поток, а одатле поред С. Потока у правцу Трновачког Језера, гдје бисмо се склонили негдје у шуми док Њемци прођу.

Други предлог се састојао у томе да се са поменуте стазе у првом предлогу спустимо у поток Перућицу код мјеста Стајишта, а одатле да се попнемо кроз шуму до у висину коте 1645 и источно од ње за 1 км, да ту сачекамо ноћ, па онда да се пребацимо изнад Пријевора (колибе) правцем изнад Јелова Дола, Штовљан—Трновачко Језеро, одакле бисмо се попели испод Кома (2200) на масив Власуља—Биоч. Ми смо се одлучили за овај други предлог, јер нас је први водио испод Пријевора по дужини око 6 км, који је био густо запосједнут Њемцима, а касније дуж Сушког Потока, поред стазе којом су Њемци стално саобраћали. Други правац нас је изводио на врх шуме испод највишег врха Маглића, гдје не пролази никаква стаза, а Њемци у шуми нијесу имали положаје на стрмим падинама, већ су држали врхове, седла и дугачке косе, те није могао нико претпоставити да би се неко усудио да се завуче испод самих положаја, одакле се јасно чуо разговор и сваки покрет. У томе се нијесмо преварили. Њемци нас нијесу открили и поред тога што су пролазили поред нас у непосредној близини.

У 14 часова 12 јуна ми смо се одвојили од јединице код Мркаљ Клада и дошли смо према Стајишту. Непријатељ је држао положаје у непосредној близини пута којим се кретала наша колона Јаворје (1595) — Рујевац (1835) — Пољане—План—Црвене Прљаге (1943) —

к. 1962 — Пријевор — к. 1645 и даље дуж косе Пријевор до испод Сухе на Сутјесци.

Другови са којима смо се поздравили осјећали су да идемо у тешку неизвјесност због одвајања од оперативних јединица у оваквој ситуацији и било им је жао. Ми смо и поред опасности коју смо осјећали били чврсто увјерени да ћемо проћи њемачки обруч и извршити постављени задатак.

Низ шуму смо се брзо спустили до Стајишта и онда смо окренули уз брдо ка Пријевору (колибе). Уз брдо се ишло теже, с обзиром на то да смо били гладни, јер је исхрана била већ неколико дана недовољна и нередовна, осим тога у групи је било старих другова као Ђоко Павићевић који је тада имао 72 године. Сваки од другова, кад би погледао на Ђока, прикупљао је и последњу снагу и савлађивао напор. Кад смо се попели негдје на средину брда, отприлике у висини к. 1197, направили смо кратак одмор. Посиједали смо, обезбједивши се патролама са свих страна. Кроз тишину у шуми чули смо јасно разговор Њемаца и лупу с десне и лијеве стране и одозго са брда. У том моменту један наш пушкомитраљезац, чачкајући око свог оружја, нехотице је опалио један метак. Мислили смо да би овај пуцањ могао открити, међутим по свему изгледа да су Њемци с обзиром да су били свуда унаоколо мислили да то пуца неко од њихових војника па нијесу ни обратили пажњу.

Попели смо се до мјеста које је било одређено према плану. Одмах смо послали једну патролу од три друга која је имала задатак да дође до седла изнад Пријевора, да из шуме за вријеме дана осмотри могућност прелаза и да нас сачека када падне први мрак да се пребацимо у правцу Трновачког Језера. Патрола је пошла, осмотрила и утврдила да Њемци држе групно посједнуту линију од врха Маглића (к. 2386) — к. 1962 — Пријевор к. 1645 и даље према ријеци Сутјесци. У први мрак ми смо дошли из шуме (гдје смо се били склонили) са циљем да се пребацимо. Одмах изнад колиба у Пријевору наишли смо на њемачког стражара, који је почео гласно да кашље и дозива неког свог друга. Одлучили смо да се попнемо више, да га заобиђемо, међутим наишли смо на другог, па на трећег, четвртог и петог, док се нијесмо увјерили да је читава коса до врха Маглића запосједнута, јер смо свуда наишли на лупу, разговор и гласно довикивање дуж читаве косе.

Кад смо се увјерили да не можемо проћи неопажено, а настојали смо ради постављеног задатка да избјегнемо сукоб, који коначно не би донио никакав резултат, с обзиром на наш задатак и с обзиром да су Њемци одмах иза линије коју су држали, у правцу гдје смо ми требали проћи, имали и своје резерве, одлучили смо да се поново вратимо на исто мјесто у шуми и сачекамо идућу ноћ за прелаз.

Спустили смо се низ стрме падине Маглића понезо у шуму и пронашли мјесто гдје ћемо провести остатак ноћи и сјутрадан. Негдје

око 2 сата 13 јуна отпочела је страховита борба на Сутјесци. Битка се одигравала неких 6 км ваздушне линије од мјеста гдје смо се ми налазили. Ватра је била необично јака и са несмањеном жестином је трајала негдје до 10 часова ујутро, када је нешто попустила.

Јасно се осјећало да је најжешћа ватра на отсјеку фронта ушће п. Перућице — к. 576 у правцу Казани (к. 1034) — Ластва—Миљин Кладе, гдје је требало да пробије фронт непријатеља и прође наша III-ћа дивизија са болницом. Такође се осјећала јака ватра на крилима наших јединица од Сухе и од Турева, гдје је непријатељ настојао да уништи отсјечене дјелове наших јединица и болницу. Око 8 часова ујутру јасно се осјећало да се ватра са крила наших јединица од Сухе и од Турева постепено приближава ка центру сектора пробоја и да се у правцу Миљин Кладе—Врбница (врбничке колибе) постепено удаљава. Око 10 часова почела се ватра помјерати од Тјентишта у правцу Вучева и око 13 часова дошла је до испод нашег склоништа. Ми смо претпостављали да су се наши борили док су прошли сви дјелови и болница, да су касније Њемци предузели гоњење у правцу Врбнице, а да су један дио снага оријентисали према Вучеву за чишћење терена. Када се већ ватра утишала тада су Њемци са положаја изнад нашег склоништа почели да се прикупљају и спуштају ка Сутјесци. Ово су били само предњи дјелови непријатеља, док су им коморе и казнена експедиција, која је палила и харала села и убијала становништво, биле по дубини мјестимично по 20—30 км.

Ми смо према покретима које смо примијетили поред нашег склоништа оцијенили да ћемо идуће ноћи моћи да наставимо покрет. У сумрак смо изашли изнад колиба на седло Пријевора и пребацили се у шуму изнад Једових Дола. Читаву ноћ се чуо покрет њемачких јединица стазом од Трновачког Језера ка Сухој. Са друге стране Сушког Потока, на сјеверозападним падинама Волујака, око мјеста Пољане, видјели су се њемачки шатори, који су ту остали и 14 јуна читав дан. По свему изгледа да је ту био неки њемачки штаб.

У шуми изнад Једових Дола, пошто није било мјесеца, нијесмо се могли кретати, одлучили смо да сачекамо дан и да се током дана пребацимо до Трновачког Језера, гдје бисмо оцијенили ситуацију и донијели одлуку како да се крећемо даље. 14 јуна, у први мрак, били смо на Трновачком Језеру, одакле смо се попели на масив Власуља—Биоч. Када смо дошли на стазу, која од Мратиња води преко Биоча ка Смерковцу и Стабнима, наишли смо на њемачку стражу; по свему изгледа да је ту била нека њихова јединица из резерве. Брзо смо одлучили да их заобиђемо са сјеверне стране. Иако није нико од нас знао терен, избили смо тачно на Бољанића Врата, на једини могући пролаз на линији од једно 5 км, у правцу Горњи До. Када смо стигли на мјесто гдје се стаза низ стрму стијену спушта ка катуњу Јаворак испод Телевића Ластве, примијетили смо доље дубоко у јарузи ватре.

Нијесмо знали да ли се ради о збјегу или о дјеловима њемачких јединица, па смо одлучили да сачекамо јутро. У рану зору смо послали једну патролу, која је извидјела и установила да је то збјег села: Брљева, Милошевића и др. Код овог збјегу смо остали читав дан 15 јуна до испред ноћи, када смо наставили покрет.

Наша намјера је била да покрет наставимо преко Плужина, Горанска и даље у правцу Никшића. Међутим, када смо 15-ог увече послије пада мрака дошли изнад с. Будањ, осмотрили смо између Плужина и Будња њемачки логор, по свему изгледа да је то био дио казнене експедиције и комора.

Због тога смо скренули са овог пута и пошли сјеверозападно од с. Милошевића, испод мјеста званог Гумнина, и спустили се на поток Врбницу, прегазили поток и у саму зору 16 јуна дошли у подножје Жагрице. Ту смо застали да се одморимо до 12 часова, док смо тројицу другова послали да изиђу на врх Жагрице у с. Муратовицу, осмотре ситуацију и по могућности прикупе мало хране. Наше је мјесто преданка било око 200 м изнад потока Врбнице на десној обали, док лијевом обалом поред потока води стаза којом су Њемци преко дана пролазили, враћајући се са задатка паљења села Орах, Стабна, Јасен и др. Ми смо се одмарали на једној малој тераси оивиченој густом буковом шумом, тако да нас са пута нико није могао видјети.

Око 13 часова почели смо да се пењемо уз Жагрицу. Ово је био најтежи дан нашег пута. Пењање је трајало око 5—6 часова уз нагиб, који је мјестимично био око 70°. Сви смо морали на извјесним мјестима да скидамо обућу да бисмо се могли испети и да мобилишемо и посљедњи атом енергије да бисмо савладали умор. Многима од нас ово је био најтежи дан у току читаве четворогодишње борбе. Због двојице другова који су потпуно малаксали, један дио другова који их је помагао на овом путу је оставио око 8 часова.

Са средине брда упућена су још три друга да се повежу са оном ранијом патролом, распитају о ситуацији и виде да ли је шта урађено за храну, јер смо већ били исцрпљени и од глади. Кад смо се попели на Жагрицу, патрола која је пошла ујутро због умора није била ништа урадила. Села Муратовица и Спријечно била су потпуно празна и ми смо се упутили до катуна испод Леденице, гдје смо се од људи из збјегу упознали са ситуацијом и добили смо нешто за храну. Исте ноћи смо се пребацили преко Међеђе на Латично (комански катун). 17 јуна смо се одморили на Латичну и ту су нас стигли борци Пете црногорске бригаде који су се враћали са Сутјеске, пошто им је јединица била у приличној мјери растројена.

18 јуна смо се пребацили дању у Вишњића До, а касније у Петрове Долове (Голија), одакле смо се разишли по терену ради извршавања постављеног задатка.

Углавном на нашем путу најтеже је било прећи прву линију непријатеља. У појасу иза прве линије било је сасвим могуће и лако наћи пута куда да се прође, док последије изласка на Жагрицу и повезивања са становништвом, већ пут није претстављао неку тешкоћу.

Ова је ствар интересантна по томе што је од успјешног повратка ове групе увелико зависио будући партиски рад на терену у Црној Гори, а у првом реду руковођење партиским организацијама. Ово напомињем због тога да би се схватио главни и основни задатак групе, јер иначе без оваквог задатка група, која би избјегавала да се сукоби са непријатељем и провлачила се ради провлачења, не би била уопште интересантна, нити она нити њен пут.

Ово је само један детаљ — повратак на терен — међутим, о томе како се радило и на какве се све тешкоће наилазило у раду у позадини, тамо гдје су другови живјели илегално 1—3 године, какав је био случај у Србији, дијелу Црне Горе и у другим крајевима, могле би се написати читаве књиге.

Генерал-мајор
Бошко Ђуричковић